

Manuel Rui

S PENZÍ NEBO BEZ PENZE

Spisovatel Manuel Rui, plným jménem Manuel Rui Alves Monteiro, patří k významným angolským autorům mladší generace. Narodil se v Huambo (dříve Nova Lisboa), druhém největším městě Angoly, v roce 1941. Po ukončení středoškolského vzdělání odjel do Portugalska, kde získal v r. 1969 diplom na právnické fakultě Coimbrské univerzity.

V Portugalsku vykonával povolání advokáta, byl jedním ze zakladatelů Střediska právnických studií, patřil ke členům Střediska literárních studií akademické společnosti v Coimbre, pracoval jako redaktor marxistické kulturní revue Vértice a byl koordinátorem literární přílohy novin Journal do Centro.

Po svržení Salazarovy diktatury se ihned vrátil do Angoly. V prozatímní angolské vládě zastával funkci ministra informací a později funkce národního ředitele oddělení pro mezinárodní vztahy a ředitele oddělení revoluční orientace MPLA (Lidové hnutí za osvobození Angoly). Jako lidový prokurátor pronesl během zasedání revolučního tribunálu v Luandě sedmihodinovou obžalobu žoldnéřů, kteří se snažili zvrátit vývoj v ALR. V současné době je Manuel Rui profesorem na filozofické fakultě v nejvýše položeném angolském městě Lubangu, kde rovněž vede katedru angolské literatury, byl členem oficiální angolské delegace na Světovém festivalu mládeže a studentstva v Havaně, několikrát navštívil také Sovětský svaz, kde se nyní připravuje vydání jeho sbírky povídek „Odložený

návrat“. Z této sbírky byla již dříve do češtiny přeložena povídka „Mulat s modrou krví“. K tvorbě Manuela Ruie patří povídky a poezie. Na 6. konferenci afro-asijských spisovatelů v červenci 1979 v Luandě se projevil nejen jeho talent básně psát, ale také je recitovat (zatím mu vyšly tři sešity „Jedenácti básní v listopadu“, sbírky „Poezie bez poznámek“, „Vlna“ a „Zemědělství“). Z prózy byly vydány dvě sbírky povídek, „Odložený návrat“ a „Ano, soudruhu“.

V pěti povídkách „Odloženého návratu“ se Manuel Rui zabývá rasovou otázkou přenesenou na mezilidské vztahy, někde s ironicko-komickým, jinde s tragickým rozuzlením. Kniha vyšla poprvé v r. 1973, v době, kdy fašistický režim v Portugalsku tvrdě potlačoval jakékoliv známky pokrokového smýšlení a zvláště všechny projevy národnostního boje v Angole. Od těchto povídek, obsahujících jen náznaky rodícího se uvědomění hrdinů, vedla tvůrčí cesta Manuela Ruie k angažované poezii a k povídkám, v nichž jako jeden z mála angolských autorů popsal atmosféru doby před a těsně po vyhlášení nezávislosti Angoly, odvahu, obětavost a opojení prostých Angolanů včetně dětí nově vydobytou svobodou (povídka „Pět dní po nezávislosti“). Povídka S penzí nebo bez penze je ze sbírky „Odložený návrat“, která se dočkala v r. 1978, tři roky po vyhlášení nezávislosti Angolské lidové republiky, svého druhého vydání.

I. L.

Pro toho, kdo přijde z venkova, je Lisabon síť ulic spletených v nakažlivém spěchu. Nic se tady nedá dělat pomalu, protože čas zmateně pádí. Zahnete za roh, hledáte číslo, které jste si poznamenali v zápisníku, a zdá se vám, že jste se vrátili na místo, odkud jste vyšli a kde vám poskytli informaci. Jindy se zdá, že vidíte známou tvář, starého přítele,

ale když ho chcete obejmout, zarazíte se, a jeho netečnost nebo údiv vám prozradí, že jde o náhodu: zase jeden omyl. Pro toho, kdo přijde z venkova, pulsuje Lisabon v rytmu jako hodinky, které se stále opožďují.

Armando Bernardo znal Lisabon jen povrchně, vždyť jeho nejdější pobyt v hlavním městě se omezil sotva na deset dní; když však přijel

z Angoly s rozhodnutím studovat a zapsat se na práva, zamířil právě do Lisabonu. Srdce mu přetévalo nadějemi, jaké chová každý malý černý občanek v Luandě. Lisabon je tam, „kde není tatínek“. Tam se s chlapcem jedná jako s pánem, a navíc bílým! Úplně snadno může černoch přijít do domu s lehkými dívkami (bílými!) a ženské s rovnými vlasy, bílé a uhlazené, o něj soutěží lichotkami, žadoní o angolské cigarety proslavené vůní (tabák, který má rasu!), úpravou a rozmanitostí; dvě najednou se posadí na klín plachého Afričana (ženy na klíně!), laskají mu hrdlo (jen tak, bez zvláštního důvodu!), hladí kudrnatou hlavu a pohlaví (normálně jste „spolehliví“) a v posteli to vždy končí otázkou, jaké by asi spolu měli dítě. Po osmidenní cestě z Luandy do Lisabonu se mýtus o bílé ženě rozpadne na střeptiny falešného porcelánu oceněné na padesát nebo sto escudů. Srdce přetévalo Armandovi očekáváním, když během cesty cítil den za dnem, jak se blíží k pevnině, a představoval si, s pohledem ve vlnách a za pomoci vlaječek napíchaných do mapy připevněné v hale druhé třídy, na kterou se cestující dívali před jídlem, zeměpis nejbližšího pobřeží, jeho lidi, jejich zvyky . . . Pak to trvalo jen deset dní. Smyslné noci v nevěstincích a přednášky tajně prospané v posluchárnách fakulty. Byl přitahován nočním a bohémským životem bez omezování, ale mezitím si někde v koutku svědomí začal uvědomovat skutečnost. Nemohl se přidat k většině kolegů, kteří jako on dokončili lyceum v Luandě a procházeli se nyní po Lisabonu s knihami pod paží. Byli to synové bohatých kolonů nebo úředníků s pevným postavením a měli kapesné alespoň dva až čtyři tisíce. A navíc Armando Bernardo měl pevné předsevzetí: vrátit se do Luandy jako absolvent, jako jakýsi druh pomsty, potvrzení, že může být to, co nikdy nebylo. A tak když spočítal stipendium a finanční prostředky, které mu poskytoval otec ze svého skromného platu úředníka na statku, ocitlo se na vahách

všechno: na jedné misce studium, na druhé, v nerovnováze, Lisabon. Ano, byla ještě třetí možnost, obtížná: studium a život v ústraní. Rozhodování a úvahy trvaly krátce. Dlouhodobě chtěl s jistým sadismem raději čelit nezávislosti a pohrdání svým diplomem v Angole než poslouchat sladké řeči v Lisabonu. A také příběhy vyprávěné v Luandě o inteligentních Angolanech, do kterých se vkládaly velké naděje a kteří se ztratili v Lisabonu, vykořenění a zahanbení nutností vrátit se bez doktorátu, a rady nasbírané otcem u vyšších úředníků na farmě (pro Angolany jsou v Lisabonu dvě velká nebezpečí, ženy a politika) mu pomohly zvítězit nad pokušením.

Zažádal o přeložení do Coimbre.

Ale smůla se mu přilepila na paty. Jemu, který utekl před nebezpečím žen. Smůla a štěstí. Smůla, že byl nucen přerušit kurs na šest dlouhých měsíců, čímž ztratil pro absenci rok a nárok na stipendium. Štěstí, že mohl vychutnat do morku kostí nový rozměr lidí i věcí.

Nicméně první rok uběhl v akademickém kvasu, jemuž se nevyhýbal a v němž získal přátele, známosti a zatím ukryvaná přesvědčení. V dalším roce, právě v květnu, znovu nucená přestávka, čas, kapka za kapkou, holubice, kostelní věž, tramvaje, dále moře, pohled na jakoby hořící fregatu.

Čas úvah. Proč otec, když mluvil o nebezpečích v Lisabonu, kladl politiku hned vedle žen? Nyní už pochopil. V myslí otce, spoutané tím, co „musí být“, v myslí ostatních úředníků na statku, v myslí mnohých, byla politika rovněž prostitucí, protože opotřebovávala muže a podle měřítek platné morálky také degradovala.

Bez stipendia mohl pokračovat ve studiu jedině když si najde zaměstnání. A v Coimbre bylo téměř vyloučeno sehnat nějaké místo. Lisabon byl jedinou možností.

V jedné inzertní kanceláři za pomoci hromady nejrůznějších inzerátů objevil zaměstnání na poloviční úvazek a přesídlil jako dobrovolný

student, aby spatřil Lisabon v jiném světle. Obnažený, bez zástěrky. Vychutnával s racionálním potěšením rozdíl, jaký způsobily ne celé dva roky. Před dvěma lety byl Armando, náležející v Luandě do skupiny černochoů dobře oblečených, mluvících správnou portugalštinou, jimž se proto přezdívalo „manekýni“, pyšný, když se ho v kavárnách a nočních klubech ptali, jestli hraje fotbal, a přijel hrát za Benficu. Jen jednou nebo dvakrát ho považovali za studenta. Živil v sobě jakousi euforickou sympatií, když na něj kluci ukazovali a volali „podívej, černocho“ a přijímal bez nechuti nebo vzteku způsob, jakým s ním jednali: jako by byl něco mezi člověkem a luxusním zvířetem, s příměsí nevinného exotismu.

Teď se Lisabon změnil. Stejný pro všechny svou charakteristickou rychlostí a svátečním oblečením. Ale jiný pro Armanda Bernarda, přehnaně trpčícího, odhalujícího ve všem příčiny k nedůvěře. Neboť podle jeho názoru nyní lidé věděli, jak se žije v Africe; a téměř každý měl příbuzného mobilizovaného v zámoří. A uličníci, ti opovážlivější, užívali válečnických výrazů: „Podívej, terorista!“ Musel se uzavřít na sedm zámků, do práce a do skript. A přísahal, že už nikdy nepůjde na náměstí Rossio, promenádu pasáků, krajanů svedených neřestí, kteří se vystavují ve dveřích kaváren v póze černých samců zdůrazněné lisabonským přízvukem a čekají na telefonáty bohatých třicátníci inspirovaných názory „made in America“ a kupujících si za vysokou cenu zkušenost s mýtickou sexuální silou černochoů. Krajané, kteří si chtějí vypůjčit peníze a odvolávají se na příbuzenské vztahy dané stejnou barvou kůže.

Musel zapečetit zámek vlastního já, opojený jedinou věcí: studiem. Od jedné věci se neprostopil ani v Lisabonu: od rozdávání almužen dobročinnosti, kterou v Luandě nikdy neprovozoval. Tam chudí byli prostě chudí, zvyklí na vlastní neštěstí, na počet i bídu. Vzájemně si tykali. V Lisabonu ne. V Lisabonu to byli

bílí, kteří žebrali. Bílí se stejnou kůží a stejnou řečí jako bílí páni v Luandě. Na začátku dával Armando almužny z povinnosti, z ostýchavosti. Nemohl odmítnout žebráky, když mluvili správně a nezasloužili si, aby se jim tykalo. A ačkoliv chápal, že chudí jsou stejní na celém světě, uctivý zvyk, získaný v době, kdy poprvé vstoupil na evropskou půdu, v něm zůstal: dával groše, dával almužny pánům. To také udělal, než nastoupil do tramvaje. Strčil dvougrošovou minci do zářezu krabice slepce hrajícího na harmoniku.

V tramvaji vytáhl z vnitřní kapsy saka balíček dopisů seřazených podle ulic a čísel. Zbývaly ještě tři.

S mizerným platem třinácti set a s penězi, které mu posílal otec, si nemohl dovolit plnou penzi. Dal inzerát do Deníku oznámení: univerzitní student potřebuje pokoj v soukromém bytě s penzí nebo bez penze. Odpovědi jen přšely. Dvacet čtyři dopisů, většina s gramatickými chybami, s vaší „ekselencí“, bez čárek, plné chvalozpěvů na pronajímané místnosti.

Kvečeru dospěl v hledání odpovídajícího bytu do poslední etapy, a ačkoliv měl na mysl dva typy, za přístupnou cenu a blízko zaměstnání, rozhodl se vyčerpat scénář v neurčité naději, že si snad vybere ten poslední. Kromě toho vychutnával objevy, které znamenalo vnikání do cizích domů a řešení hádanek o tajemstvích ukrytých mezi čtyřmi stěnami.

Jel nahoru ulicí admirála Reise. Tři zbývající odpovědi byly na téže ulici.

Vskočil z tramvaje a znovu se podíval na obálky. Nejdříve číslo 7. Zazvonil v přízemí. Přišla otevřít mladá žena, ani ne třicetiletá. Všimla si obálky, kterou Armando držel.

„Vy jste si dal ten inzerát? Jen pojdte dál, prosím.“ Šla chodbou první. „Podívejte se, pokoj je moc šikovný a pronajímáme ho jen proto, že se tak těžko žije . . . prosím, tudy.“ Rozsvítila v malé hale s televizí a pohovkou,

otevřela dveře a otočila dalším vypínačem. „Jak vidíte, pokoj je prostorný, má pěkný psací stůl a ulice je velmi tichá.“

Nábytek se skládal z manželské postele ozdobené modrým přehozem s kanýrem, dvou nočních stolků, psacího stolu, ohýbaného svícnu a skříně se zrcadlem. Pěkně zařízené, pomyslel si Bernardo, ale není tu světlo. Okny vzadu sem slunce nepronikne a v zimě tu musí být pořádně chladno. Nicméně všechno záleželo na ceně, zda kompenzuje cesty do menzy, protože Armando po téměř celém dni zkušeností na trhu s pokoji s penzí se domníval, že je lepší jíst na jednom místě a spát na druhém.

Žena pokračovala v prohlídce:

„Prosím, tady je koupelna.“

Prošla halou doprava ve směru jídelny zařízené v rustikálním stylu. Bernardo cítil pod nohama šustění průhledné plastické hmoty, která pokrývala chodbu cihlové barvy. Žena otevřela další dveře a rozsvítila světlo v koupelně zářící čistotou, nevytvořenou pouze pro přijetí návštěvy, ale trvalou. Stáhla závěs nad vanou.

„Sprcha, voda teplá i studená.“

„A koupele?“ zeptal se Bernardo.

„Dám vám jedno vykoupání týdně, další, když budete chtít, po dvaceti pěti groších.“ Potřásla hlavou: „Víte, voda a elektřina jsou moc drahé.“

„A za kolik pronajmete ten pokoj?“

Žena zavřela dveře do koupelny, udělala dva kroky do pokoje, propletla si prsty v gestu špatné obchodnice a s očima upřenými na rohož, jako by hledala nejsprávnější cenu.

„Nu, za cenu, jakou vám řeknu, nenajdete lepší v celém Lisabonu. Protože jste student, víte?“

„Tak kolik?“ zkrátil jednání Armando, už unavený vodopády slov v bytech, které navštívil.

„Sedm set escudů,“ pronesla žena potichu, s úlevou. „Ale opravdu“ (zkřížila ruce na prsou), „já a můj muž jen neradi pronajímáme.

Bude to rok, co jsme se vzali. Nájemné je vysoké, žije se pořád draž, a jen proto, že jste student . . .“

Pro Armanda to byl ten pravý okamžik, aby se pokusil o smlouvání, založené na logickém základě, spíš jenom proto, aby vše urychlil, než aby dosáhl uspokojivé slevy. Pokoj, jakýkoliv pokoj, ho zajímal jen pokud by byl pod pět set escudů. A pokoj málo světlý, zatuchlý a studený nebyl tím, o co se zajímal.

„Myslím, že za sedm set escudů je to moc drahé.“ Vytáhl krabičku cigaret z kapsy: „Mohu si zapálit?“

„Prosím,“ řekla žena a okamžitě mu nabídla niklovaný popelník na vysokém podstavci.

Armando vdechl kouř a pokračoval:

„Bohužel pokoj je nazad, bez výhledu na ulici a v zimě to musí být lednice.“

Vznikla krátká pauza, než se žena pokusila situaci urovnat.

„Ale jestli je to jen proto, to se zařídí. Ještě jsem nemluvila s mužem, ale nebude nic namítat. Prosím,“ ukázala do chodby na dveře vzdálené asi tři kroky. „Tohle je náš pokoj, ale protože jste to vy, je za stejnou cenu!“ . . .

V tom nuceném předvádění začátečnice v podobných záležitostech zaznělo naléhání. „Vy si vezmete tenhle pokoj a my půjdeme tam naproti. To není problém.“

Pokoj byl prostorný, zařízený ve stejném rustikálním stylu jako jídelna, s vkusnými závěsy, ale za tu cenu by Armando nezůstal ani v nejlepším hotelu v Lisabonu.

Zadíval se na ženu, jejíž oči byly plné očekávání. Sympatická, s krátkými vlasy gymnazistky žijící ve zdravém prostředí, ve šťastném manželství z lásky. Kdybych mohl, zůstal bych tady, pomyslel si Bernardo, ale účty jsou účty, a teď bylo třeba najít obvyklou výmluvu, připravenou, aby rozpočtová rovnováha zůstala zachována. Prohlédl si stěny odshora dolů, vyhlédl na ulici a zády k ženě zdůraznil:

„Pokoj je bezesporu dobrý. Rozmyslím si to

a pak se rozhodnu.“ Aby dal větší váhu svému slibu, vytáhl z kapsy obálky a na jedné z nich zaškrtnl propisovačkou: „Číslo sedm, že?“

„Správně, přizemí.“

„Později se u vás zastavím.“

Žena zavřela pokoj a ukázala chodbou k východu. Otevřela dveře. Na něco si vzpomněla:

„Ach, ještě jste si nevšimli, že tu není žádný hluk. Nemáme děti a nahoře je kadeřnický salón, jen ve dne . . . ztratíte dobrou příležitost!“ Mluvila bez přesvědčení. „Dobrou a levnou! Ale . . . každý nejlépe sám ví, co dělá.“

„Je možné, že přijdu. Brzy se uvidí. Zatelefonovali. Na shledanou, děkuji a promiňte.“

„To nic, já vám děkuji. Velmi mě těšilo.“

Na ulici zhodnocení, bilance rozhovoru.

Ta žena nikdy nepronajímala pokoje. Bylo to poprvé; ve srovnání s ostatními, kteří naléhali, slevovali, přidávali snídaní a sklenici mléka před spaním. Tahle by skoro nabídla manželskou ložnici. Chudinka! Potřebuje peníze. Jaké má asi manžel zaměstnání?

Šel ulicí nahoru. Hledal v kapse cigarety. Nahmátl krabičku, ale prázdnou. Zmačkal ji a tak, jak to dělal v době, když byl kluk, ji vyhodil do vzduchu, dvakrát nakopl pravou nohou a potřetí ji kolenem nezasáhl.

Manžel bude asi úředník, vedou život s jistými nároky a za ty peníze, co vydělá . . .

Vešel do trafiky. Prodavačka, čtyřicátnice s propadlými tvářemi přehnaně namalovanými, byla duchem někde daleko, brýle na špičce nosu, zahloubaná do fotorománu.

Požádal o značku „Porto“. Přesvědčil se, že zápalky ještě má. Zaplatil a dostal nazpět. Když otevíral krabičku, opatrně, aby roztrhl jen třetinu staniolu, pokračoval v kombinování skutečnosti a fikce, v zařizování tmavého pokoje ženy, která mu otevřela. *Patrně potřebuje pronajmout pokoj, aby zaplatila splátky za ledničku nebo televizor. A to ještě nepomyslela na děti! Jak je manželství pro většinu Lisabonů těžké. Nájemné, doprava, jídlo. A co ná-*

bytek? Kdyby se tato otázka vedla do extrému, bezpochyby by se většina těchto lidí nikdy neoženila. Ale co děti? A když se nevezmou, jak vyřeší potřebu lásky, sexu? Nu, muži to mají lehké. Ale ženy? Ty, které se nedají muži na několik minut v hotelové posteli s prostěradly ještě teplými od předchozího páru? Ten život v Lisabonu je ale hrozný! Jsou lidé, kteří vegetují celý život po penziónech, vidí přicházet a odcházet nové tváře, tlachají se sousedy u stolu, aniž by je kdy opravdu poznali.

Zkontroloval obálky. Zbývalo jen pět čísel k domu, odkud přišla odpověď obsažená v předposlední obálce. Byla to odpověď ve stylu reklamy, plná přehánění ve zmínkách o brilantní čistotě, tichu, rodinném prostředí, autobusech u dveří, lékárně v přizemí a biografu na tři sta metrů. Končila ujištěním: Jen ten kdo uvidí, uvidí.

Vyndal z úst cigaretu dokouřenou až k filtru, zašlápl ji a přešel k domovním dveřím. Rozsvítil světlo na schodišti a pomalu stoupal. Pozorně přitiskl ucho ke dveřím, zmáčkl zvonek a čekal na rytmus kroků, které zněly uvnitř. Ozvaly se pevné kroky ženských bot tlumené kobercem.

„Pojďte dál, jako doma,“ vemlouvavý hlas se zvučností, s jakou se přijímají staří přátelé. „Vy hledáte pokoj, že? Pojďte, prosím, do haly.“

Byla dobře oblečená, ve velmi přiléhavém fialovém svetříku a vznášela se nad ní nasládlá vůně. Ukázala na křeslo a sama si sedla na pohovku.

„Podívejte, já nerada někoho klamu. Pro mne jsou věci takové, jaké jsou. Jasně, že vám nebudu říkat, že pokoj má hodně světla, atd. atd.“ Mluvila s jistotou a rukama si přidržovala šaty, které jí odhalovaly stehna. *Není jí víc než třicet.*

„Ujišťuji vás, že budete bydlet v báječném pokoji, odkud je všude blízko. A nezapomeňte, že je to elegantní čtvrť. Chodíte na techniku? Je to odtud kousek. Ale bude lepší, když zavolám Lenu, a ta vám všechno vysvětlí, hezky

důkladně. Okamžik, prosím.“ Zvedla se a už z chodby dodala: „Buďte tu jako doma.“ Armando ohmatával červenou koženku křesla. Zhoupil se, aby vyzkoušel jeho stabilitu a pak se zahleděl na sošku čínské tanečnice na rohovém stolku. Nevkusný pokoj, nábytek poměrně nový, moderní, ale objednaný jen proto, aby se zaplnilo prázdné místo. Uvědomil si, že žena se s někým vrátila.

„Představuji vám Lenu, bydlí tady vedle. To je pan . . .“

„Bernardo.“

Dívka se vrhla k pohovce, přehodila si nohu a nasadila nastudovaný úsměv.

Armando si ji přeměřil. Mezi osmnácti a dvaceti lety. Štíhlá, klenuté nohy, prsa dost velká ve srovnání s ostatním tělem, zelené oči s obočím vysoko klenutým a vlasy blond. *Na první pohled chemicky blond.*

„Lena vám všechno vysvětlí. Není třeba hledat zbytečně. Můžete si přinést své věci dnes, abyste mohl odcházet a přicházet bez starostí, bez problémů.“

Tohle všechno, jako by už byl opravdu nájemníkem.

Armando si trochu dělal starosti, ale postupně se nechal vtáhnout nezávaznou bezúčelnou konverzací, oslněn vzhledem dívky, která stále přehazovala nohy, aby je ukázala.

Je nervózní, měla by si zakouřit.

Vytáhl krabičku.

Vzala si.

„Lena je moderní dívka, pane Bernardo,“ zvolala šibalsky paní domu a plácla ji pravou dlaní do levého stehna.

Bernardo sledoval, vychytrale a s jistým odstupem, proporce té ženy, panovačné, autoritativní. Pózy Leny, která kouřila zkušeně a vyfukovala kouř bez zakuckání, bez mžiknutí oka, se měnily s nekontrolovatelnou živostí. *Ta holka je přitažlivá. Studentka to není, kdyby byla, už by řekla něco o přednáškách.* Ale konverzovala plynule a semtam citovala lidi nejrozličnější úrovně. Byla tady, aby Armandovi vyložila vše, co se týká polohy pokoje, ulice,

čtvrti, ale nakonec se bavili o Lisabonu, o nočním životě, o svobodě žen, o sňatku a . . . o Africe. „Ach, Afrika,“ řekla Lena. „Tam bych se chtěla podívat! Jedna moje přítelkyně tam byla a vypráví fantastické věci; až tu budete, povíte mi všechno o Luandě.“

Ještě ani neviděl pokoj, neznal cenu, a už s ním jednaly jako s jistým nájemníkem, domácími člověkem. Ty dvě ženy ho přitahovaly. Mladší, protože byla provokativní, s malými zelenými očima, provokujícími řadry a dlouhými modelovanými nohama, stále neklidnými. Starší, protože byla už hotovou ženou. Ještě se nezmínila o manželovi. *Je vdaná? Nejdřív se podívám na pokoj.*

„Prosím vás, paní, můžete mi ukázat ten pokoj?“

„Musíme chvíli počkat. Pronajala jsem ho jedné dívce, ale dnes už odchází. To je úleva!“ Vzdechla. „Uvidíte sám, pětadvacet let, a zvala si na mejdany, představte si, několikrát týdně, různé přátele. Na pokoj!“

„Přátele?“ zdůraznila Lena s úšklebkem a zamrkala.

„Abyste rozuměl, pane Bernardo,“ pokračovala starší žena vážným hlasem. „Kdyby to byl jeden, pořád tentýž“ — obě se rafinovaně zasmály — „ale ať je to jak chce, každý den jiný, to je trochu moc. Nu, pokud jde o vás, to je něco jiného, jste vzdělaný člověk a můžete si vzít na pokoj, koho chcete. Ale ona . . . půjdu se tam podívat, jak to vypadá.“

Jeho pokoj. Armando cítil stále větší neklid a zmatek. Hledá ubytování, nebo je podněcován fluidem tělesnosti? Lena, pak ta starší, která ještě ani neřekla, jak se jmenuje, dívka v pokoji a svobodomyšlnost . . .

„Asi tam někoho má,“ komentovala Lena, aby přerušila ticho a posadila se v nepřítomnosti starší ženy uvolněněji, lokty opřela na stehnech v malém prostoru mezi koncem punčoch a podvazkovým pásem, kde byly vidět podvazky. Kolena přitiskla k sobě a s předstíraně dětskou nedbalostí si odhrnula ofinu z čela.

„Leno, řekni panu Bernardovi, ať sem jde.“

Dívka vstala a malíčkem pravé ruky pokynula Armandovi.

Chodba byla tmavá, těsná, a na jejím konci napravo byl umístěn pokoj.

Nájemnice se snažila uklidit kufr na prádelník. Prozpěvovala si fado. Měla růžové šaty na modré noční košili a vypadala jako noční pták. Lena si uvolněně sedla na neustlanou postel a její nohy byly opět pastvou pro Bernardovy oči.

Pokoj nebyl špatný, byl přímo mizerný. Tmavá vlhká dřeva s úzkým oknem v úrovni ulice. Dívka, která se připravovala k odchodu, měla v obličejí napjatý výraz nočního ptáka, jenž se právě vrátil do hnízda, s trvalými kruhy pod očima, zažloutlou pleť, plochými prsy bez podprsanky, předčasnými vráskami, které tlumily lesk očí, v nichž se dal tušit vitamín neónů a nepřímého světla. Jistě skončila před chvílí svou noc za slunečního světla, protože pokoj byl cítit zubní pastou, mýdlem a ostatními vůněmi, charakteristickými pro člověka, když začíná den. Její život s otevřenými očima začne za několik hodin, až se úplně setmí a elektrická světla, stereofonní zvuky, hluk automobilů potřísni noc oslněním, které slunce ve dne nedává. Dívala se na Armanda s odvážnou pronikavostí.

„Ale jakého skvělého nájemníka si paní Lisette opatřila! Jen buďte jako doma.“

Zasmály se všechny tři.

„Ale objevíte se tady, že, pane Bernarde?“ řekla domáci.

Armando odpověděl grimasou, napůl úšklebkem a napůl úsměvem. Byl omámen. Jdou po něm tři ženy. Každá z nich by si zasloužila mužskou chválu, ale nejlepší byla Lena. *Jestli tady zůstanu, vrhnu se na Lenu. Člověk nikdy nemá najednou dobývat víc než jednu.*

Lena se protáhla. Rukama si nadzvedla ňadra, aniž je obsáhla, zeptala se, kolik je hodin, a na rozloučenou řekla „na viděnou za chvíli nebo zítra“.

Byl to tuctový pokoj. Nezdravý, nejhorší ze všech. Vrátili se do haly. Nastala vhodná doba

projednat cenu. Ano, projednat, protože Armando se rozhodl usmlouvat cenu, ne kvůli tomu brlohu, ale pro vůně, které se nad ním vznášely.

S postavou Leny před očima očekával od paní Lisetty, že se dozví něco víc o této domácnosti a tomto typu lidí. O paní Lisettě, která je možná svobodná. *Nenosí snubní prstýnek . . . ten pokoj . . .*

„Pokoj není moc dobrý, musím říct, že mezi těmi, které jsem viděl, patří k těm nejhorším. Splňuje nejméně předpokladů a zajímá mě . . . jen pro svou polohu. Kolik za něj chcete?“

„Devět set escudů.“

V té chvíli se Bernardovy plány zhroutily. Devět set escudů! Suma příliš vysoká, než aby se z ní dala získat přijatelná sleva. *Podle všeho černý obchod. Při prvním smlouvání se sníží na polovinu, není to podle schématu buď přijmout, nebo nepřijmout. Devět set escudů, a z této ceny dolů vstříc zákazníkovi.*

Urovnal si myšlenky vdechnutím cigarety. Za kolik asi dostane ten pokoj? Do jaké míry je paní Lisette ochotna smlouvat?

„Ale paní, to je přehnaně drahé. Jen se podívejte, kolik za něj můžete chtít . . . a realističtěji.“

Mluvila rozhodně:

„Pane Bernardo, v zásadě žádám nízkou cenu už proto, abych se vyhnula . . . nemám to ráda, upřímně řečeno. Ale protože je to pro vás, dám vám to za cenu, za jakou bych to jinému nedala.“ Gestikulovala a opírala si levé koleno o opěradlo pohovky. „Osm set escudů, o nic víc, o nic méně, je to poslední slovo. O víc mě nežádejte.“

Ani v každodenním životě, v obchodech s obuví a s oblečením, neuměl Armando dobře hrát hru na ceny. Byl ostýchavý a obvykle, když si vybral zboží dřív, než se zeptal na cenu, smířil se s částkou na visačce a považoval ji za nezměnitelnou. S paní Lisettou to bylo horší. Osm set escudů, pevná cena, proneseno jistým hlasem.

„Jak jsem vám řekla, tady budete úplně jako

doma. Prakticky tu bydlíme jen my dvě. Můj muž jezdí s kamiónem do zahraničí, podniká cesty do Francie a obvykle přijíždí jednou za dvacet dní. Jinak jsem tady jen já . . . a Lena, rozumíte?" Zdůrazňovala každé slovo a naznačovala tajemství. „Kdybych byla na vašem místě, to vám říkám úplně upřímně, vzala bych to nezávazně na měsíc, a pak by se vidělo. A za osm set escudů? Co je to pro člověka z Afriky? Víím dobře, že se tam hodně vydělává.“

Byl zmaten. Odzbrojen.

Ovlivněn domem, kde se spřádaly ženské intriky, on z Afriky, podle paní Lisetty s mnoha penězi, nebude trvat na svém, naléhat. Ale jakou výmluvu, aby nemusel přiznat nedostatek peněz, a jak jednat, aby mohl pronajmout ten pokoj? Nešlo o pokoj, ale o anýzové Leniny oči, o její hruškovité prsy, nohy, podvazky s napnutými punčochami. A o přítomnost paní Lisetty, tak žádoucí, strážkyně mnoha tajemství lásky.

Pokoj, ulice, náchylnost ke knihám, vše se rozplynulo, proměnilo; místo toho ženy jako chapadlovité stonožky braly do zajetí všechny smysly. *Ale jejich osm set, to je nemožné.* Neustoupí. Bude třeba navštívit dům paní Lisetty vícekrát, znovu a znovu vstoupit na tuto půdu s dalšími znalostmi. Nyní už předem vychutnával obnažená Lenina ňadra zakončená bradavkami, místo, kde začínala stehna, křeč očí a kuplířskou spoluvinu paní Lisetty.

Vytáčka, maska. Za několik dnů prozkoumá tu záležitost. Je to jen napůl výmluva, protože se musí vrátit. Tím si byl jist.

Co všechno se skrývá ve čtyřech stěnách. Slova, která Bernardo pronesl, když se venku ohromně díval na malá okénka paní Lisetty, tak příjemně obyčejná v řadě ulice. To byl svět k prozkoumání. A on chtěl začít znovu žít seriózním životem bez dobrodružství nebo rozptylování, a zatím se zmítal uvnitř pastí, které se svým způsobem dobrovolně podrobil.

Bylo by však správné, aby člověk, který hájí

jisté zásady, využil bez skrupulí smyslné atmosféry v domě paní Lisetty? Ano. Bylo to podsvětí (výraz používaný mezi intelektuály), podsvětí jako mnohá jiná v Lisabonu. Nebo v jiných městech. A bylo by dobré, aby pokrokový mladík se srdcem naplněným hesly sál nektar z těchto skleníkových květin? Kolik dramát se skrývalo za sexuální svěžestí prýšticí z Leniných očí, ňader a neklidných nohou nepravé panny? Jaká minulost přivedla paní Lisettu do toho neobvyklého sklepení s pokoji k pronajmutí? Snadná laciná sentimentalita uklidnila Bernarda, když si vzpomněl na jednoho kolegu z jejich „spolku“ v Coimbre; ten, když byl v posteli s prostitutkou, si při souloži dovolil pronášet dlouhé morální úvahy s cílem polepšit partnerku. *Muž nemůže být asketou, musí souhlasit s jistými pravidly hry, která mu společnost ukládá. Přijmout určitá pravidla, jen některá, neznamená ještě hrát hru buržoazie. Je to způsob, jak přežít bez zešílení. Ostatně asketismus je k ničemu a vede k paternalismu. A kdo jednou zaklepal na dveře paní Lisetty, neodolá. Tady nemůže nic ztratit!*

Kdyby měl Armando dostatečné měsíční kapesné, neváhal by a spojil by studium s ňadry, očima a nohama Leny; se společností paní Lisetty (jaká by asi byla tato třicátnice?). Finance mu prozatím umožňovaly jen omezené zálety, stát se návštěvníkem domu raději jen v noci.

Obchůzka byla u konce a volba padne na jednu ze dvou podkrovních místností v prvních domech, které navštívil. Cena byla dobrá, u jedné čtyři sta, u druhé čtyři sta padesát. Pokud jde o koupání, jaká pomoc, jednou týdně lázeň ohřátá v hrncích. A problém neosvětlených schodů se také vyřeší tím, že si koupí baterku. *Každý nosí takové šaty, na jaké má.*

Zazvonil u bytu napsaného na poslední obálce, spíš proto, aby dokončil obhlídku, než že by věřil, že dostane to, co by potřeboval.

Přišla mu otevřít bruneta středních let.

Prošli jídelnou, úplně zatarasenou nesourodým nábytkem, židlemi a květináči. U stolu asi patnáctiletý chlapec, podle toho, jak měl vyvinuté chmýří pod nosem, druhý mladší, kolem deseti, a holčička s copánky, připraveni k jídlu.

Hned na první pohled Armando odmítl pokoj, nevhodný, bez soukromí, oddělený jenom závěsem, bez světla.

„A cena?“

„Šest set escudů.“

Aby zkrátil rozhovor, přiznal, že ho pokoj nezajímá, nejen proto, jaký je, ale i pro vysokou cenu. Byl to poslední, nemělo cenu hledat nějakou výmluvu, nějaké „pak se tady stavím“.

Koutkem oka Armando zpozoroval zkoumavý a obezřetný pohled, jakým si žena prohlížela zvláště jeho vlasy.

„Jste z Afriky? Mám tak ráda černoušky. Mám syna v Guineji a už jsem ho prosila, aby mi jednoho přivezl. Odpověděl mi, že jich má dost a že bych měla zkusit žít v tom klimatu, představte si!“

V jídelně, když Armando vyjádřil svůj nezáměr, žena projevila zvláštní sklíčenost. Hluboce si povzdychla:

„Když člověk nemá štěstí . . .“

Uchopila hrnec a nalila hustou fazolovou polévku na talíř chlapečka, potom holčičky. Když však naplnila naběračku pro talíř třetího stolovníka, ten naznačil, že nechce.

„Ale musíš přece jíst. V tomhle domě nikdo nebude mít hlad. Ruce pryč!“

Zvedla naplněnou naběračku, ale chlapec se smíchem odtáhl talíř. „Ty ale zlobíš!“

Chlapec se ve hře na kočku a myš vrátil ke stolu s talířem v ruce a vyhnul se úmyslu matky, která se s naběračkou v ruce dívala na Bernarda, jako by zdůrazňovala lásku, něhu a dobré stravování, jichž se dostává každému v této domácnosti.

Chlapec nepřestal a ona uzavřela příměří tím, že znovu naplnila druhý talíř.

Armando byl v rozpacích. Žena hned klopila a zvedala oči, jako by jí z nebe padal vzácný pták; hned zkameněla v odměřeném pohledu.

„Měla jsem tak málo štěstí!“

Jaký záměr měla tahle osoba? Způsob, jakým se na něj dívala, byl podozřelý.

„Milá paní, je mi líto,“ řekl a obrátil se ke dveřím. „Ten pokoj mi nevyhovuje.“

To jí stačilo, aby uvolnila proud zповědi: v životě málo štěstí, nezaměstnaný muž, obviněný ze zpronevěry, kterou nespáchal, a pak snižování ceny, aniž Armando odporoval, po padesáti escudech.

Cenová politika byla bezdůvodná, pokoj obyčejný, mnohem horší než ty dva podnikoví pokojíky, z nichž si mohl vybrat. Není to otázka ceny, vysvětlil, ta místnost neodpovídá ani minimu.

„Byla jsem jen nešťastná! Tak málo štěstí.“

Ale za jakým účelem přichází na přetřes nešťastí, málo štěstí? Oči ženy objevily v Bernardovi lék na její trápení. Snad těch čtyř sta escudů, náhlá sleva ze šesti set, by mělo tu sílu, ten účinek, usmířit obličej téměř v slzách?

Zdůraznil gesto na rozloučenou a jaké bylo jeho překvapení, když napravo uprostřed všeho skromného haraburdí uviděl piano nábožně ozdobené dečkami a dvěma svícny? Kdo tady hrál? Nebo je to piano jen s dekorativním účelem? Nechal sklouznout pravou ruku na víko skrývající klávesnici, nebo možná víko, které zakrývá prostor bez kláves. Ano, piano, stará kraksna . . .

„Promiňte mi mou zvědavost, kdo u vás hraje?“

Obličej se změnil, malomyslnost se zmírnila. Ukázala pravým ukazovákem na chlapce:

„Můj syn, Zé Manuel. Má sklony k hudbě, to byste nevěřil. Otec zdědil piano po své bohaté tetě a musí se mu přiznat, ať je jaký chce, neprodá ho, protože chlapec tíhne k hudbě,“ prohlásila a zvedla víko. „Zé Manueli, zahraj trochu, ať si pán poslechne.“

Chlapec se záporným posunkem hlavy pokračoval v jídle.

„Nechte ho, vždyť jí.“

„Pán snad také hraje nebo má rád hudbu. Kdyby jen zůstal . . . Zé Manueli, no tak, pojď sem a zahraj ‚Naděje‘.“

Kluk si beze spěchu utřel ústa do ubrousku, sedl si na stoličku, vyzkoušel dva nebo tři akordy a začal brnkat melodii, která byla v módě.

Hrál opravdu špatně, kromě toho byl nástroj rozladěný a levá ruka obstarávala doprovod tanga mimo takt. Matka hltala klávesy, jichž se dotýkaly synovy prsty, prsty malého génia, hudebníka jen podle sluchu, který se nikdy nenaučil znát jedinou notu. A když chlapec skončil s interpretací v polovině, řekla rozmrzele Bernardovi, za potlesku dívky s copánky:

„Co už jsem všechno udělala! Už mě unavilo psát dopisy různým důležitým osobnostem. Ředitelům konzervatoří, nadaci nevímjaké. A nic. Nikdo mu nepodá pomocnou ruku, stipendium, kdyby ho aspoň pozvali ke zkouškám. Tam bych ho chtěla vidět. Měli by ho pozvat.“ Pohládila synovu hlavu. „Zahraj ještě jednu, ten ‚Starý Lisabon‘.“

Klučík respektoval prosbu a už s větší nenuceností, kývaje hlavou, ponořil se do hudby. „Starý Lisabon“, i když slabý, dopadl lépe než „Naděje“. Zahrál celou skladbu, opakoval refrén, nakonec zaimprovizoval a rychle přešel spojenými prsty pravé ruky doprostřed klávesnice.

Dítě s copánky spokojeně zatleskalo. Armando se znovu podíval na piano, na chlapce, matku a nahoře na čelní stěně ve výšce na obrovský talíř z keramické hlíny se znakem Benfiky a slovy „evropský přeborník“. Jako doplněk největšího talíře následovaly další, menší, se znaky fotbalových klubů. *Manžel je určitě skalní příznivec Benfiky.*

Tady tedy skončila jeho cesta po cizích domech, v domácnosti této ženy se zvláštním přízvukem, s „málo štěstím“. V domě s pia-

nem, s malým hudebníkem. V domě s velkým glazurovaným talířem s emblémem Benfiky, evropského přeborníka. V domě se záhadným pohledem hospodyně. Co pro něj Armando znamená?

Blahopřál malému umělci. Když bude pokračovat a nepoleví, může to v hudbě někam do táhnout.

Zmínil se o odchodu. Žena ho následovala ven, jemně zavřela dveře, dávala pozor, aby ji nebylo slyšet. Armando jí podal ruku.

„Je mi líto. Moc vám děkuji a promiňte.“

Ruka ženy byla drsná a poddajná.

„Zůstaňte, zůstaňte. Prosím vás pro všechno na světě! Jen já vím, jaká mě pronásledovala smůla! Dám vám to za tři sta padesát escudů.“

Tři sta padesát. To bylo na lisabonské ceny zadarmo. Ta žena prosila. Proč? Armando se neubytuje v tom pokojíku, v té věžeňské cele, určené snad v souladu s plány stavitele za pokoj pro služebnou a rozdělené na dva závěsem. Ne, tady by nezůstal. Ostatně protivilo se mu platit méně než čtyři sta escudů, limit jeho možností. Nižší cenu považoval za urážlivou, spekulativní, za využití něčí nouze.

„Pronajmul bych ho, kdyby měl všechny náležitosti.“ Vymlouval se slovy pro ni nepřístupnými. „Takhle, vážně . . . není to víceméně otázka ceny . . .“

Žena plakala a z vlhkých očí, pod slzami, stékal i údiv, strach mluvit, váhání. Utřela si oči do zmuchlané zástěry.

„Dobře. Skoro zadarmo. Zůstaňte. Tři sta escudů. Měla jsem takovou smůlu, aspoň jednou . . .“

Jaká je kčertu souvislost mezi mnou a jejím neštěstím, téměř špatnou věštbou?

Sešel po schodech zasažen jakousi nevolností a přáním vzdálit se, zapomenout.

A dole, když došel k domovním dveřím, opakoval přání dobré noci.

Ale žena vzlykla poslední prosbu, neboť s ním

ztrácela možnost svého štěstí, které mizelo jako opuštěná hvězda padající z nebe. „Zůstaňte. Zůstaňte. Proboha vás prosím.

Zažila jsem tolik neštěstí. Promiňte, neberte to ve zlém... Říká se, že černocho přináší štěstí...“

Přeložila Ivana Lukačovičová

William Somerset Maugham MYŠLENKY O LITERATUŘE

V technice se umělec vyžívá jen tehdy, když ho námět niterně nezaujal. Jakmile ho námět posedne, nemá moc času myslit na uměleckost jeho ztvárnění.

Slova mají váhu, zvuk a vzhled; tyto vlastnosti se musí ctít, jinak nenapíšeš větu, která dobře vypadá a dobře se poslouchá.

U spisovatelů se vyskytuje nejasnost dvojího druhu. Jedna jde na vrub nedbalosti, tou druhou je vinna svéhlavost. Nesrozumitelně se mnohdy píše proto, že se vůbec nenamáháme psát jasně.

Na dobrém stylu nemá být vidět žádné úsilí. Napsané musí budit dojem šťastné náhody.

Ba mnohdy se lidé domnívají, že styl musí být nápadný, jinak ani stylem není.

Próza je rokokové umění. Vyžaduje spíše vkus nežli sílu, spíš cit pro úměrnost než inspiraci a spíše pádnost nežli vznešenost.

I tehdy, když nám kritik zvedá žluč, může nás jeho antagonismus vyburcovat k tomu, abychom přesněji vymezili své cíle... a brali umění vážně.